

ปีที่ 5 ฉบับที่ 24 : 22 มิถุนายน 2545 <http://epid.moph.go.th/>

วิทยาลัยศัลยกรรมระบาดวิทยา

“ศูนย์ความเชี่ยวชาญระดับสากล ในด้านงานระบาดวิทยา ประสานความร่วมมือภายในกับเครือข่าย และนานาชาติสร้างองค์ความรู้และภูมิปัญญา ป้องกันโรค ภัย และส่งเสริมสุขภาพประชาชน”

สารบัญ

★ ก้าวทันโรค

แมงดาทะเลเป็นพิษ

376

★ ข้อมูลรายงานสถานการณ์การเฝ้าระวังโรค

ทางระบาดวิทยาเร่งด่วน

สัปดาห์ที่ 24 (9 - 15 มิถุนายน 2545) 379

★ แผนภูมิโรคไข้เลือดออก 385

★ สรุปข่าวการระบาด

(วันที่ 10 - 16 มิถุนายน 2545) 387

★ บันทึกท้ายบท 388

.....

ทุกรายงานมีคุณค่าต่อระบบเฝ้าระวัง

และการควบคุมป้องกันโรค

โปรดช่วยกันตรวจสอบ จำนวนและความถูกต้อง

และส่งให้ทันตามกำหนดเวลา

.....

โปรดส่งรายงานให้กองระบาดวิทยา

ภายในเช้าวันอังคาร

สัปดาห์ที่ 24 ระหว่างวันที่ 9-15 มิถุนายน 2545

ส่งรายงานข้อมูลเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาเร่งด่วน

วันตามกำหนดเวลา สัปดาห์นี้ 59 จังหวัด คิดเป็นร้อยละ 77.63

ก้าวทันโรค

แมงดาทะเลเป็นพิษ

มุกดา ตฤณานนท์

การเดินทางและท่องเที่ยวบางท่านก็ชอบเดินทาง ไปเที่ยวที่มีภูเขาสูง มีป่าไม้ บางท่านก็อยากไปเที่ยวทาง ทะเลสูดอากาศบริสุทธิ์จากท้องทะเล ดูเกลียวคลื่นที่ส่งมา สู่ชายหาดลูกแล้วลูกเล่า และชอบรับประทานอาหารทะเล ปู ปลา กุ้ง แบนเผา หรือหนึ่งก็แล้วแต่ชอบ แต่มีอาหาร อย่างหนึ่งที่บางคนชอบมาก คือ แมงดาทะเล โดยมาก ชอบกินไข่แมงดาทะเล ซึ่งอาหารชนิดนี้เมื่อรับประทาน เข้าไปแล้วอาจเกิดอันตรายถึงตายได้ เรื่องนี้เป็นไปได้ อย่างไม่รู้ จะได้อธิบายให้ฟัง คนที่กินแมงดาทะเลเข้าไป อาจเป็นไข่ หรืออย่างอื่น ถ้าแมงดาทะเลตัวนั้นเป็นพิษก็ จะเกิดอาการต่างๆ นาๆ และในที่สุดเกิดอัมพาต และ กล้ามเนื้อของการหายใจไม่ทำงาน หายใจไม่ได้ ก็ถึงแก่ ความตายได้

อาการเป็นพิษจากการกินแมงดาทะเล

1. อาการชาบริเวณริมฝีปาก รอบๆ ปาก และหน้า ภายหลังจากที่กินไข่แมงดาทะเลเข้าไปประมาณ 20 - 30 นาที แล้วแต่ว่าพิษเข้าไปมากหรือน้อย และอาจมีอาการชาตามมือตามเท้า แขน และ ขา
2. อาจมีอาการอาเจียน ถ้าอาเจียนมากก็จะทำให้การเกิดพิษน้อยลง

3. อ่อนเพลียคล้ายตัวลอยๆ, หัวหมุน, เดินเซ, แขนขาเพรียไม่มีแรง, กล้ามเนื้อหมดกำลัง, ลงนั้งยืนไม่ได้
4. มีอาการอัมพาตของกล้ามเนื้อทั่วไป, แขนขายกไม่ได้, หายใจเริ่มมีขัดข้องไม่สะดวก และในที่สุดหยุดหายใจและถึงแก่ความตาย

ลักษณะการเกิดพิษของแมงดาทะเล

แมงดาทะเลเป็นอาหารที่คนชอบบริโภค โดยเฉพาะไข เช่น ยำมะม่วงกับไขแมงดา, แกงคั่ว สับปะรดใส่ไขแมงดา เอาแมงดามาเผาทั้งตัวและกินไข อาหารจานเด็ดทั้งหลายที่กล่าวมานี้ถ้ากินเข้าไปอาจทำให้ถึงตายได้ ดังจะเห็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์บ่อยๆ

ที่ภาษาไทยเรียกว่า “แมงดาทะเล” เข้าใจว่าเพราะแมงดาตัวผู้จะเกาะแมงดาตัวเมียว่ายน้ำเข้าฝั่งโดยไม่ต้องทำอะไร จึงเรียกว่าแมงดา ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “King Crab” หรือ “Horse-shoe crab” จัดเป็น shellfish ชนิดหนึ่ง หมายถึงอาหารทะเลที่มีเปลือก แมงดาทะเลในประเทศไทยมี 2 ชนิด คือ แมงดาถ้วย (*Carcinoscorpius rotundicauda*) ตัวเล็กมีหางยาวและกลม แมงดาจาน (*Tachypleus gigas*) ตัวใหญ่หางยาว ไม่กลมแต่เป็นรูปสามเหลี่ยม ถ้าตัวรูปทางขวางจะเห็นชัดเจน

พิษของแมงดาทะเลนั้นเกิดขึ้นจากแมงดากินพืชหรือสัตว์น้ำเซลล์เดี่ยว (plankton) ที่มีพิษบางชนิดเข้าไป เช่นเดียวกับที่มีรายงาน มีผู้ที่กินหอยหรือปลา แล้วเกิดอาการเป็นพิษ เนื่องจากหอยหรือปลากินแพลงค์ตอนพวกไดโนพลาเกลเลต จากการศึกษาพบว่าชื่อ *Gonyaulax catenella*

การที่แมงดาทะเลเกิดเป็นพิษมักเกิดเป็นฤดูกาล เมื่อในทะเลมีแพลงค์ตอนชนิดนี้มาก ดังนี้ คนถ้ากินอาหารที่ทำด้วยแมงดาทะเลเข้าไปก็เกิดพิษได้ บางฤดูแมงดาก็ไม่มีพิษ เพราะไม่มีแพลงค์ตอนชนิดนี้หรือมีน้อย พิษของแมงดาทะเลเป็นชนิดทนต่อความร้อน ฉะนั้น อาหารที่บริโภค เช่น ไขแมงดาแม้ทำให้สุกแล้วก็เกิดพิษได้ มีชาวประมงกล่าวว่าการกินแมงดาทะเลต้องดูให้ดี ถ้าเป็นเหราหรือแมงดาไฟจะมีพิษ เพราะมีขน ศาสตราจารย์โชติ สุวัตติ และศาสตราจารย์จินดา เทียมเมฆ แห่งคณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้ให้ความเห็นว่าแมงดาทะเลที่เกิดมีพิษขึ้นมาเป็นแมงดาถ้วยทั้งสิ้น ยังไม่เคยปรากฏว่าเป็นแมงดาจานเลย ที่อ้างว่ากินแมงดาทะเลแล้วเกิดเป็นพิษ เพราะเป็นแมงดาไฟหรือเหรา ความจริงก็คือแมงดาถ้วยนั่นเอง ฉะนั้น การที่แมงดามีพิษจึงเกี่ยวกับฤดูกาลที่มีแพลงค์ตอนที่มีพิษชนิดนั้นมากในทะเล

ฉะนั้น ผู้ที่กินแมงดาทะเลก็เสี่ยงต่ออันตราย เพราะอาจจะเกิดพิษขึ้นได้ กินเข้าไปมากอาจถึงแก่ความตายได้ การเลือกบริโภคเฉพาะแมงดาจานจะปลอดภัยกว่า เนื่องจากยังไม่เคยมีรายงานว่าเกิดพิษ แต่ถ้าซื้อไขแมงดาตามท้องตลาดที่ทำสำเร็จรูปมาแล้ว ก็จะไม่ทราบเป็นไขของแมงดาจานหรือแมงดาถ้วย อาจทำให้เกิดพิษได้ นอกจากนี้นายแพทย์สมิง เก่าเจริญ ได้รวบรวมผู้ป่วยที่กินแมงดาแล้วเกิดพิษหลายราย บางรายปรากฏว่าได้กินแมงดาจานซึ่งก็เป็นไปได้ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดแพลงค์ตอนชนิดมีพิษในแหล่งที่มีแมงดาจาน เมื่อแมงดาจานกินเข้าไปจึงมีพิษได้ ปัจจุบันนี้จึงมีความเสี่ยงมากขึ้น เพราะกินแมงดาทะเลชนิดใดก็เกิดพิษได้ จึงต้องระวังถ้ากินเข้าไปแล้วเกิดอาการ ต้องรีบไปโรงพยาบาลโดยด่วน ในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนกันยายนเป็นฤดูวางไข่ของแมงดา จึงอาจพบผู้ป่วยมากในช่วงนี้ ถ้ามีประวัติกินแมงดาทะเล หรือกินอาหารทะเล เช่น หอย ซึ่งได้เคยมีรายงานแล้วใน

ประเทศไทย และเกิดอาการตั้งได้กล่าวมาแล้วก็จะวินิจฉัยได้ง่ายกว่าเป็นการเกิดพิษจากการกินอาหารทะเลที่เรียกว่า **paralytic shellfish poisoning**

หลักการรักษาภายหลังได้รับพิษแมงดาทะเล

1. ต้องล้างท้องเอาอาหารแมงดาทะเลออกให้มากที่สุด
2. รักษาแบบประคับประคองและตามอาการ โดยการให้น้ำเกลือเพื่อเร่งการขับถ่ายพิษ
3. ต้องคอยระวังเกี่ยวกับการหายใจ ถ้ามีการหายใจถี่มากและขัดข้องต้องรีบใช้เครื่องช่วยหายใจ เพราะผู้ป่วยอาจเสียชีวิตได้ ถ้าช่วยไม่ทัน โดยเฉพาะเด็กอาการจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงต้องเตรียมการล่วงหน้าไว้จะได้ให้การแก้ไขได้ทันทั่วทั้งที่ อาการต่าง ๆ จะค่อย ๆ ดีขึ้น หลังจากพิษได้หมดไปแล้วประมาณ 12 ชั่วโมง ได้เคยทดลองใช้เพรดนิโซโลนฉีดเข้าหลอดเลือดในการรักษาผู้ป่วยเหล่านี้ โดยใช้หลักเช่นเดียวกับรักษาพิษของงูเห่ากัด ปรากฏว่าได้ผลดีในบางราย แต่ภายหลังได้มีการศึกษา การใช้เพรดนิโซโลนรักษาพิษของงูเห่ากัดหลายราย ปรากฏว่าไม่ได้ผล ฉะนั้น การรักษาผู้ป่วยแมงดาทะเลเป็นพิษด้วยเพรดนิโซโลนจึงไม่ควรทำ

เอกสารอ้างอิง

1. มุกดา ตฤชณานนท์, สารรัตน์ ยงใจยุทธ, ปัญญา บุรณศิริ, ทรงฉัตร โตษยานนท์. แมงดาทะเลเป็นพิษ. จ.พ.ส.ท.2509; 49: 309-21.
2. มุกดา ตฤชณานนท์ม จิตต์ ตูจินดา, ธาดา ยิบอินซอย, ไพโรจน์ อุ่ณสมบัติ. **Poisoning following the ingestion of the horse-shoe crab (*Carcinoscorpius uotundicauda*)**. Report of four cases in Thailand. J Trop Med Hyg 1966, 69: 194-6.
3. มุกดา ตฤชณานนท์, สารรัตน์ ยงใจยุทธ, วิมาลา ชโยดม. **Clinical observetian an glucocorticoids in Cobrs Envenomation**. Southeast Asian J Trop Med Pub Hlth 1978; 9: 71-3.

สรุปข่าวการระบาดระหว่างวันที่ 10 – 16 มิถุนายน 2545

โดย น.พ. อนุตรศักดิ์ รัชตะทัต

พ.ญ.พจมาน ศิริอารยาภรณ์

กองระบาดวิทยา

รายงานการเกิดโรค/การระบาดใหม่

โรค/สถานที่เกิดโรค	แหล่งข้อมูล	ผลการสอบสวนเบื้องต้น	ผลการดำเนินงาน
Severe diarrhea จ.เพชรบูรณ์	สสจ. เพชรบูรณ์ 14 มิ.ย. 2545	จากรายงานสถานการณ์การเฝ้าระวังโรคทางระบาดวิทยา เร่งด่วนประจำสัปดาห์ที่ 23 มีผู้ป่วยใหม่จำนวน 3 ราย รวมเป็นผู้ป่วยทั้งหมด 6 ราย ในปีนี้ จากการสอบถามทาง สสจ. พบว่าทั้ง 3 รายอยู่ในพื้นที่ ต.วังโป่ง อ.เมือง ไม่สามารถหาแหล่งโรค และความเกี่ยวข้องกันของแต่ละรายได้ จนถึงขณะนี้ยังไม่มีผู้ป่วยรายใหม่ รายสุดท้าย เริ่มป่วยวันที่ 1 มิ.ย. 2545	- ติดตามรายงาน สอบสวนโรค - ติดตามสถานการณ์
Food poisoning จ.นราธิวาส	สสจ.นราธิวาส 12 มิ.ย. 2545	มีนักเรียนในโรงเรียนอนุบาลจำนวน 305 ราย เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลจากโรคอาหารเป็นพิษ เมื่อวันที่ 7 มิ.ย. โดยมีอาการคือ คลื่นไส้ อาเจียน และปวดมวนท้อง โดยมีอาการถ่ายเหลว แต่ไม่รุนแรง ทาง สสจ.ได้ทำการสอบสวนโรคแล้ว คาดว่า น่าจะเกิดจากขนมแอมแคลร์ โดยที่ผลการเพาะเชื้อจากขนมแอมแคลร์ และน้ำยาขนมจีนพบ <i>Staph. aureus</i> แต่ขนมแอมแคลร์มีประวัติทำค้างคืน และมีรสเปรี้ยว ทีมสอบสวนไม่ได้ทำ stool culture จากผู้ป่วย แต่ผล RSC คนทำแอมแคลร์พบ <i>S. aureus</i> รวมทั้งจากการที่ระยะฟักตัวสั้นที่สุดคือ 30 นาทีและระยะฟักตัวเฉลี่ย 2 ชั่วโมงก็เข้าได้กับเชื้อ <i>S. aureus</i> ทางจังหวัดได้ดำเนินการให้สุขศึกษาแล้ว	จบการติดตาม
Hand foot mouth จ.นราธิวาส	สสจ.นราธิวาส 12 มิ.ย. 2545	จากรายงานสถานการณ์การเฝ้าระวังโรคทางระบาดวิทยาเร่งด่วนมีผู้ป่วย 5 ราย กระจายอยู่ 3 อำเภอ ไม่มีรายใดมีความเกี่ยวข้องกัน ทั้งหมดรับการรักษาแบบผู้ป่วยนอก	จบการติดตาม
Hand foot mouth จ.ร้อยเอ็ด	สสจ.ร้อยเอ็ด 12 มิ.ย. 2545	จากรายงานสถานการณ์การเฝ้าระวังโรคทางระบาดวิทยาเร่งด่วนมีผู้ป่วย 3 ราย อยู่ใน อ.เมือง 2 ราย แต่อยู่คนละตำบล และ อ.ศรีสมเด็จ 1 ราย อายุอยู่ระหว่าง 1 - 4 ปี จากการสอบสวนไม่พบความสัมพันธ์กัน ไม่มีรายใดเสียชีวิต ทั้งหมดรับการรักษาแบบผู้ป่วยนอก	จบการติดตาม

โรค/สถานที่เกิดโรค	แหล่งข้อมูล	ผลการสอบสวนเบื้องต้น	ผลการดำเนินงาน
Mushroom poisoning จ.น่าน	สสจ.น่าน 14 มิ.ย. 2545	ตั้งแต่ 13 พค. 2545 - 14 มิ.ย.2545 ไม่มีรายงานผู้ป่วยหรือผู้เสียชีวิตเพิ่ม ส่งตรวจตัวอย่างเห็ดพิษ แต่จากการสอบถามที่กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์พบว่าตัวอย่างเห็ดที่ส่งมาก่อนข้างเก่า มีปัญหาในการตรวจหาสารพิษ	ติดตามสถานการณ์
Mushroom poisoning จ.ปราจีนบุรี	สสจ. ปราจีนบุรี 12 มิ.ย. 2545	ไม่มีรายงานผู้ป่วยหรือผู้เสียชีวิตเพิ่ม	จบการติดตาม
Suspected mushroom poisoning จ.แพร่	สสจ. แพร่ 17 มิ.ย. 2545	ไม่มีรายงานผู้ป่วยหรือผู้เสียชีวิตเพิ่ม	จบการติดตาม

บันทึกท้ายบท

พอย่างเข้าสู่ฤดูฝน เราก็ได้พบกับความชุ่มฉ่ำกับสายฝนที่โปรยปรายลงมาเกือบทุกวัน หน้าบังเบาบ้าง แต่ก็พอบรรเทาอาการร้อนให้คลายลงได้ ฤดูกาลหมุนเวียนเปลี่ยนไปอย่างไร ก็อย่าได้ละเลยในการดูแลสุขภาพของตนเอง และคนในครอบครัว ให้ปลอดภัยจากโรคและภัยที่มาพร้อมกับละอองไอน้ำ ไม่ว่าจะเป็นโรคหวัด ปอดบวม โรคติดเชื้อต่าง ๆ หรือถ้าฝนตกหนัก ๆ แบบต้องลุยน้ำทุกวัน อาจพบเชื้อรา น้ำกัดเท้า โรคฉี่หนูหรือโรคเลปโตสไปโรซิส ฯลฯ หลังฝนตกใหม่ ๆ เป็นโอกาสเหมาะให้ยุงลายแพร่พันธุ์ได้ดี ก็ต้องระวังโรคไข้เลือดออกที่จะเพิ่มมากขึ้นด้วย บรรดาสัตว์เลื้อยคลานอาจหนีน้ำหนีฝน ขึ้นมาอาศัยในบ้าน ถ้าโชคไม่ดีอาจโดนพิษสัตว์ร้ายได้

การกินอาหารที่เป็นพิษ สัตว์ทั้งหลาย ก็ควรระวัง พอถึงฤดูฝน เป็นฤดูที่เหมาะสมแก่การแพร่พันธุ์ แยกยอดออกหน่อของพืชทั้งหลาย บางชนิดกินเป็นอาหารได้บางชนิดมีพิษมหันต์ กินแล้วอาจถึงตายได้ ดังที่มีรายงานการเกิดพิษของพืช (เห็ด มาแล้วในฉบับก่อน ๆ ...)

ก้าวทันโรคฉบับนี้ ก็คงยังเป็นความรู้เกี่ยวกับอาหารพิษอีกชนิดหนึ่ง คือ พิษแมงดาทะเล ซึ่ง ศาสตราจารย์ นายแพทย์มุกดา ตฤณานนท์ ได้เขียนไว้เป็นความรู้ว่าจะเลือกกินแมงดาอย่างไร จึงจะปลอดภัย และเมื่อรับพิษแล้วจะดูแลรักษาอย่างไร ให้ปลอดภัย เมื่ออ่านจบแล้ว คงพอเป็นแนวทางให้เราเลือกกิน เลือกอยู่ อย่างไม่เสี่ยงปลอดภัยจากโรคและภัยในฤดูฝนนี้

คณะที่ปรึกษา	นายแพทย์สุชาติ เจตนเสน นายแพทย์คำนวณ อึ้งชูศักดิ์ นายแพทย์สมศักดิ์ วัฒนศรี
บรรณาธิการที่ปรึกษา	นายสัตวแพทย์ประวิทย์ ชุมเกษียร นายองอาจ เจริญสุข
บรรณาธิการประจำฉบับ	นางแสงโสม เกิดคล้าย นางสาววันนีย์ วัฒนาสุรกิตต์ นางณัฐกานต์ ไวยเนตร
บรรณาธิการผู้ช่วย/ฝ่ายผลิต	นางกาญจณีย์ ตำนาคแก้ว
งานข้อมูล	นางสาวเพ็ญศรี จิตรนำทรัพย์ นางลัดดา ลิขิตยงวรา นางอนงค์ แสงจันทร์ทิพย์ นายประเวศน์ แย้มชื่น
งานพิสูจน์อักษร	นางพงษ์ศิริ วัฒนาสุรกิตต์ นางกาญจณีย์ ตำนาคแก้ว นางสาวสิริลักษณ์ ริงษ์วงค์ นางสาวสิรินทรา พุตระกูล นายสุเทพ อุทัยฉาย
งานพิมพ์	นางสาวสุรินทร์ เรืองรอด
ออกแบบปกและจัดทำรูปเล่ม	นายถมยา พุกกะนันทน์ นายประมวล ทุมพงษ์
งานสมาชิกและการจัดส่ง	นางสาววรรณศิริ พรหมโชตชัย นางนงลักษณ์ อยู่ดี นายสวัสดิ์ สว่างชม